

התכניות לפיתוח הגליל

בשנים האחרונות מופנית תשומת הלב של ממשלת ישראל לפיתוח הגליל והנגב ולשם כך הוקם משרד המשנה לראש הממשלה. שתי הזרועות של המשרד הזה, "הרשות לפיתוח הגליל" ו"הרשות לפיתוח הנגב" הוקמו עפ"י חוק, הראשונה בשנת 1993, והשנייה בשנת 1991, ותפקידן העיקרי הוא קידום פעולות לפיתוח הכלכלי, החברתי והמדעי-טכנולוגי של הגליל / הנגב. לשם יישום תפקידה ומטרותיה הנ"ל של הרשות לפיתוח הנגב, הוקמה חברת "דרומה" (חברה לתועלת הציבור - מלכ"ר) אשר סיימה את עבודתה לאחרונה, וב 27.11.06 אישרה הממשלה את התכנית לפיתוח הנגב בהתאם להמלצותיה. לאחרונה, החלה חברת "צפונה", את פעילותה ועפ"י דברי מנכ"ל החברה מר זאב חיות¹, היעדים המרכזיים של "צפונה" הם: יצירת הזדמנויות תעסוקה רבות ומגוונות, גידול בהכנסה לנפש, גידולים בתמ"ג ושיפור איכות החיים, למען כל תושבי האזור. לדבריו, החברה אמורה להגיש את עיקרי התכנית עד יולי 2007 (לקראת אישור תקציב 2008) ואת התכנון המפורט עד סוף 2007. ביצוע התכנית ימשך כעשר שנים.

מדיניות הממשלה עד היום

ממשלות ישראל פיתחו את הגליל באופן מוצהר ל"יהוד הגליל". מגמות אלו היו מלוות בביקורת מצד גורמים שונים בשטח ויצרו מתח בין השלטון לתושבים. מרבית ההשקעות כווננו אל הרשויות היהודיות: פיתוח אזורי מסחר ותעסוקה, פיתוח אזורי תעשייה, הקמת מכללות והאוניברסיטה המתוכננת בגליל, מרכזי תרבות, עידוד יוזמות חקלאיות ועוד. מעט מאוד תקציבי פיתוח הושקעו בפיתוח הכלכלי, החינוכי והתרבותי של האוכלוסייה הערבית. עובדה זו פגעה קשות ביכולת של התושבים הערבים ומנהיגיהם, לנהל את הכפרים באופן מקיים. עובדות אלו הן קריטיות בהיבטים סביבתיים: היכולת של רשויות מקומיות ערביות לשלם משכורות לעובדיהן ולטפל בבעיות פסולת, ביוב, תברואה, חינוך בריאות ורווחה – היא כמעט מזערית.

התוצאה הקשה שיצרה המדיניות הנ"ל היא **פערים קשים באיכות החיים בין הישובים היהודים לישובים הערבים**. תוצרי הלוואי של האפליה מצד ממשלות ישראל, אינם רק הפגיעה הקשה בזכויות הציבור הערבי על כל המשתמע. הציבור כולו נפגע, כמו גם משאבי הטבע והסביבה של כלל החברה בגליל בדור הזה ובדורות הבאים.

כשל בולט נוסף במדיניות הממשלה, הוא **איישום עקרונות פיתוח בר קיימא**, למרות שבהחלטתה מיום 14.5.03 הצהירה הממשלה כי "מדיניות הממשלה תתבסס על עקרונות פיתוח בר קיימא". על פי דו"ח שהתפרסם לאחרונה ע"י קואליציית "דרכים לקיימות"², המשפט הזה נשאר בגדר הצהרה, למעט פעולות שוליות וספורות בלבד. עקרונות פיתוח בר קיימא טרם הוטמעו במדיניות הממשלה שנכשלה בשל העדר תכנון ארוך טווח, העדר תקציב רב שנתי, שימוש במדדים מטעים לשיקוף ההתפתחות הכלכלית, חוסר ראייה כוללת, העדר תיאום בין משרדי הממשלה ועוד.

גם בתכניות לפיתוח הגליל עד היום, נקטה הממשלה במדיניות לקויה, שהבולט בה, לפי דברי חבר הכנסת ויו"ר השדולה הסביבתית בכנסת, ד"ר דב חנין, הוא **העדרם של שני נושאים חשובים ועיקריים: השוויון והסביבה**. בשני המקרים מדובר בבעיה כללית בדמוקרטיה הישראלית³. תוצאות המדיניות הממשלתית הנ"ל, הינן קשות בכל המדדים ובולטות בכל תחום ואזור במדינה, אולם הם בולטים במיוחד בגליל: אבטלה רבה, מחסור במקורות פרנסה, העדר פתרונות תחבורה, מפגעים סביבתיים חמורים [פסולת, ביוב, זיהום תעשייתי...].

¹ הדברים נאמרו בוועידת הגליל ב 21.11.06.

² הדו"ח התפרסם בתחילת דצמבר 2006 ונערך ע"י קואליציית "דרכים לקיימות" הכוללת עשרות ארגונים סביבתיים וחברתיים בישראל.

³ הדברים נאמרו בפאנל בנושא פיתוח הגליל בסח'נין, ב 17.11.06 במסגרת פסטיבל אקולנוע צפון.

תחום נוסף שאפיין את מדיניות הממשלה עד היום היה **העדר שיתוף הציבור** בהליכי התכנון השונים. חשוב מאוד לערב בתהליכי תכנון, גורמי שטח שונים ובעיקר – ארגונים אזרחיים הפועלים באזור, גורמים מקצועיים שונים, וכמובן תושבים החיים במקום.

שיתוף הציבור בתהליכי התכנון הפיזי והחברתי הופך את אט לנורמה בקרב רשויות השלטון ורשויות התכנון. הציבור תובע יותר מבעבר מימוש זכותו להשתתף בתהליכי קבלת ההחלטות ולהשפיע עליהם. כאמור, גם הרשויות השלטוניות עצמן, מכירות - מי פחות ומי יותר, בערך ובחשיבות של שיתוף הציבור כתנאי בסיסי לפיתוח בר קיימא.

בכנס "הגליל במרכז בזכות מכמניו" שהתקיים ב 22.5.06, הציגה מנכ"לית המשרד לפיתוח הגליל והנגב, הגב' אפרת דובדבני, את החזון של משרדה בראיה כוללת. בין שאר הדברים היא אמרה בכנס "אנו מעוניינים לעצור הזנחה, לקדם ולשפר... אנו מזמינים את הציבור לקחת חלק בגיבוש התכנית האסטרטגית של המשרד". גם מנכ"ל חברת "צפונה" מר זאב חיות, הבטיח בוועידת הגליל, כי "עשה שיתוף מרבי של כל הגורמים השלטוניים והמקצועיים באזור".
דברים ברוח דומה נאמרו ע"י הגב' דובדבני באותה ועידה וכללו הצהרה לפיה לפחות 50% מהתקציב ההתחלתי (4 מיליארד דולר) יוקצה לפיתוח במגזר הערבי.

כעת משנפתחה הדלת בפני הציבור, השאלות המתבקשות הן: איך נוכל אנחנו כציבור להשפיע על התוכניות המיוחדות לפיתוח הגליל? כשמדברים על ציבור, למי מתכוונים? באיזה אופן על הציבור לפעול, ומתי?

איך יכול הציבור להבטיח שתקציבי הפיתוח יושקעו בפרויקטים, אשר יבטיחו עתיד שוויוני וצודק, ושהאזור יהפוך משגשג עבור כל תושביו - בדור הזה, ובדורות הבאים.

חברה אזרחית היא סך כל הארגונים האזרחיים והחברתיים, או המוסדות המעצבים את הדמוקרטיה. הארגונים הללו מעצימים את כוח הפרט במדינה, ולכן ככל שרוב מספרם של ארגונים כאלה במדינה ומתקיימת בה פעילות מגוונת של חברה אזרחית – המדינה יותר דמוקרטית. המושג "חברה אזרחית" בישראל הופך בעשורים האחרונים לחלק מהותי מהשיח הציבורי. כמו בשאר מדינות המערב, הארגונים כבר אינם כפופים לסדר היום הפוליטי - צבאי - מדיני.

כולנו פועלים באותה מסגרת במטרה לגלם תפקיד משמעותי בסדר היום הציבורי, תוך התחשבות בכללי משחק שיהיו מקובלים על כלל האזרחים, יהיו דעותיהם הספציפיות אשר יהיו. פעילות הארגונים מחזקת ומעצימה את האזרחים ומעוררת אותם למחשבה, לפעולה ועשייה, החיוניים כל כך לחיזוק החברה בישראל.

חשוב שהארגונים האזרחיים יפנו אל מוסדות השלטון יחד. הרשויות לא תמיד מתייחסות ברצינות לכל ארגון וארגון הפונה באופן עצמאי, לכן היתרון הוא בעצם הפעילות של ערבים ויהודים יחד, למען עתיד משותף. הטעם הנוסף הוא שלהבנתנו כתושבים, לא ניתן לפתח את האזור מבלי לטפל בבעיות שמטריות את כלל תושבי הגליל.

בחודשים האחרונים יזמה עמותת אזרחים למען הסביבה בגליל, פעולות בקרב התושבים ובשיתוף עם ארגונים, מול הרשות לפיתוח הגליל ורשויות שלטון נוספות, כדי להבטיח שיתוף ציבורי בתכניות הגדולות של הממשלה לגבינו. כעת אנו נערכים יחד עם ארגוני החברה האזרחית, ללווי תהליך התכנון ולמעקב על התכנון של כלל משרדי הממשלה - כדי להבטיח שהפיתוח אכן יהיה מקיים למען כלל תושבי האזור.

המפגש הראשוני בין הארגונים השונים התקיים באמצע יולי 2006 בכנס "מעוף גלילי" שהתקיים ביוזמת מרכז הש"ל, ובהשתתפות ארגוני החברה האזרחית ואנשי אקדמיה מהגליל. היה זה אחד מבין מספר מפגשים שהתקיימו לאחרונה באזורנו, כולם נעו סביב נושא פיתוח הגליל בכלל, ושיתוף הציבור בפיתוח הזה בפרט. גם בפסטיבל "אקולנוע" צפון שהתקיים בנובמבר השנה בשני מוקדים – ראש פינה וסח'נין - נושא פיתוח הגליל זכה להתייחסות מיוחדת.

לפני שנדון בשאלה לגבי דרך הפעולה של הציבור/הארגונים האזרחיים, נשאלת השאלה **איך הציבור רוצה לראות את הגליל בעוד עשר שנים?** לאחר איסוף נתונים ותרשומות מהמשתתפים בכנס מעוף גלילי ובאקולנוע צפון, עולה כי בציבור יש תמימות דעים כמעט מוחלטת, בדבר שאיפותיהם לגבי עתיד הגליל: רוב הציבור רוצה לראות את הגליל משמר נופים ואופי כפרי חקלאי, ללא גבולות אתניים/דתיים, שטחים פתוחים ורחבים, תחבורה ציבורית מפותחת, שוויון בתשתיות בכל הישובים, חוסן כלכלי עצמאי לתושבי הגליל ושפע מקורות פרנסה. רוב הנשאלים ענו כי הם לא רוצים שהגליל יישאר תחת ההגדרה "פריפריה", וכי הם מקווים שמדיניות פיתוח הגליל לא תכלול הקמת ישובים חדשים, אלא פיתוח הישובים הקיימים.

חשיבות השיתוף היהודי-ערבי בהשגת אורח חיים שוויוני

בפאנל בנושא פיתוח הגליל, שהתקיים בנובמבר במסגרת פסטיבל אקולנוע צפון, היתה הסכמה מצד כל חברי הפאנל לגבי חשיבות העשייה המשותפת בין שתי האוכלוסיות הערבית והיהודית. נציג המועצה האזורית משגב, בלט בהעדרו בפאנל. למרות אינסוף הזמנות והפצרות – לא נמצא נציג מהמועצה, שיוכל לייצג את עמדת אחת הרשויות המשמעותיות, המשפיעות רבות על החיים והפיתוח באזור.

לדעתו של ד"ר דב חנין⁴ "האפשרות האחת והיחידה להצליח היא הבטחת עתיד שוויוני. צריך לבטל מנגנוני הפרדה (פוליטיים, תרבותיים, חינוכיים) מיותרים בין יהודים לערבים, שגורמים לתסכול וייאוש. לכן, יהודים וערבים צריכים לפעול ביחד, נגד הזרם, למרות כל הקשיים והבעיות שבדרך, על מנת ליצור מציאות אחרת".

ד"ר ראסם ח'מאיסי⁵ סבור ש"כדי להוציא את הגליל מהמשבר בו הוא נמצא על הציבור לפעול כשמול עיניו עומד חזון ולא חלום, ע"י העצמת הזהות המקומית תוך למידה מזהויות עולמיות. עלינו לתפוס את הגליל כ"ערך" שראוי לשימור, ומאופיין בשותפות בין ישובים ערבים ויהודים. בנוסף, לדעתו הקונספציה המבוססת על תחושת איום הדדי של המנהיגות, הן היהודית והן הערבית חייבת להשתנות. על השלטון ליצור אמון אצל הציבור הערבי ע"י שיתופו בניהול ובמקביל, על בעלי הדעה והמנהיגים במגזר הערבי וביניהם ראשי הרשויות המקומיות, לשנות את סדר היום שלהם אשר התמקד עד היום רק בבעיות גבולות השיפוט והקרקעות ולחפש פתרונות גם לנושאים פחות שנויים במחלוקת שפתרון קל יחסית וזמין. הפיתוח חייב להיות עבור כלל התושבים כי כל חלופה אחרת היא גרועה. שתי החברות, גם היהודית וגם הערבית חייבות לשנות גישה. האוכלוסייה הערבית, לרבות מנהיגיה, חייבת להיות יותר יוזמת, יותר מלוכדת, לנצל הזדמנויות ולפרוץ את המחסומים. החברה היהודית צריכה להתייחס לאוכלוסייה הערבית בצורה יותר בוגרת, להכיר ביכולות שלה ולקבל את העובדה שגם לציבור הערבי יש רצונות, דעות וצרכים משלו".

גם סלימאן עות'מאן, מהנדס עיריית סח'נין, טען בפאנל הנ"ל, כי שיתוף פעולה בין יהודים וערבים "שפויים" הוא חיוני.

פיתוח מקיים הוא פיתוח שמאזן בין כלכלה, אוכלוסיה וחברה

פיתוח מקיים מאפשר לכל האנשים לספק את צרכיהם הבסיסיים ולהנות משיפור באיכות חייהם, מבלי לפגוע באיכות חיי הדורות הבאים. התנאים לקיומו הם יצירת פתרונות מקומיים תוך למידה מהידע העולמי, מחויבות ומנהיגות של הרשות המקומית, שיתוף התושבים בכל הרמות לרבות שלבי התכנון הראשוניים, שילוב כל בעלי העניין: חקלאים, אנשי עסקים ותושבים.

נקודה נוספת שיש לגביה תמימות דעים בין המומחים היא שהכלכלה החופשית לא יכולה להתקיים על חשבון החברה והטבע. חברה בת קיימא היא חברה שמשמשת במשאבי הטבע בצורה חכמה ויעילה, נוהגת בסביבה באחריות וברגישות, עונה לצרכיה בצורה שוויונית וצודקת המאפשרת לאנשים לקחת

⁴ ד"ר דב חנין, הוא יו"ר עמית של השדולה החברתית סביבתית בכנסת, לשעבר יו"ר ארגון הגג "חיים וסביבה".

⁵ ד"ר ראסם ח'מאיסי הוא מתכנן ומרצה באוניברסיטת חיפה. הדברים נאמרו בכנס מעוף גליל, בפאנל באקולנוע צפון, ובעידת הגליל.

חלק פעיל ולהשפיע על החלטות הנוגעות להם, ורואה הצלחה כלכלית כאמצעי לשיפור איכות חיי הכלל ולא כמטרה בפני עצמה.

אל לנו לפול לאותה מלכודת בה נופלת הממשלה בכל פעם מחדש, כשהיא מעדיפה כלכלת כסף, המבוססת על גידול התוצר הגולמי, כמדד להתפתחות כלכלית. כלכלה ורווחה מבוססים על ההון הטבעי, ההון האנושי וההון החברתי. איכות חיים מושפעת לא רק משגשוג כלכלי ובטחון, אלא גם מגורמים אחרים חשובים לא פחות, כגון חיים בריאים וסביבה בריאה, חברה דינאמית ומסבירת פנים, תעסוקה נאותה, תרבות תוססת ודיור איכותי.

לסיכום: על החברה האזרחית המורכבת מארגוני שוויון, סביבה וחברה, חינוך וקהילה...., מאנשי מקצוע ואקדמיה, ומציבור התושבים - יהודים וערבים - לפעול יחד! הפעולה המשותפת צריכה להתקיים על פי העקרונות שהוגדרו לעיל, למען הבטחת עתיד שוויוני ומקיים לאזור הגליל. דרך הפעולה הנ"ל חייבת להיות מלווית בשיח בין הארגונים השונים ומול הציבור, להבנת המציאות ולהצבת מטרות משותפות. יש לפעול לקיום מפגשים נושאים וערבי עיון לציבור הרחב [תמיד יהודי - ערבי] וחיבורו לתהליך כחלק מהתהליך. לקדם דיונים בכנסת ולקיים קשרים עם רשויות השלטון, במטרה להקים **פורום שלטוני - אזרחי לפיתוח הגליל**, שיפעל למציאת הפתרונות לבעיות החברתיות, התעסוקתיות והסביבתיות באזורנו.

הציבור כולו מוזמן להשתתף, לתת דעתו ולתרום את חלקו.

עו"ד ג'מילה הרדל ואכים וליאורה אהרון
עמותת אזרחים למען הסביבה בגליל